

A BEVÁNDORLÁS ÉS A KIZÁRÁS JOGA

Kapelner Zsolt

(Department of Philosophy, Central European University)

*A tanulmány beérkezett: 2021. március 18., opponálás: 2021. március 18. – 2021. április 13.,
véglegesítés: 2021. április 28.*

ÖSSZEFOGLALÓ

A bevándorlásról szóló jelenkori diskurzusok egyik központi témája a kizárás joga: jogában áll-e az államnak egyoldalúan kizárni potenciális bevándorlókat a területéről? A szakirodalom három fő érvtípust ismer a kizárás joga mellett: az önrendelkezésből vett érvet, a funkcionista érveket és az úgynevezett joghatósági érvet. Tanulmányomban amellet érvelek, hogy egyik érvtípus sem képes igazolni a kizárás jogát. Ez a gondolatmenet egy *a posteriori* érvet nyújt a kizárás joga ellen. Nem azt mutatja meg, hogy a kizárás jogának igazolása lehetetlen, hanem hogy a kortárs szakirodalom legerősebb érvei kudarcot vallanak. Bár e végkövetkeztetés nem zárja ki teljes bizonyossággal a kizárás jogának igazolhatóságát, mégis alapos indokot nyújt annak elvetésére. Mindez fontos következménnyel jár a bevándorlás politikaelméletére nézve.

Kulcsszavak: bevándorlás ■ a kizárás joga ■ politikaelmélet ■ önrendelkezés ■
funkcionalizmus ■ szabadság

A bevándorlás körüli viták az elmúlt években rendkívüli jelentőségre tettek szert mind a tudományos mind a köznapi politikai diskurzusban. E viták egyik központi kérdése a *kizárás jogára* vonatkozik: jogában áll-e az államnak egyoldalúan kizárni potenciális bevándorlókat a területéről? Bár napjainkban igen elterjedt a gondolat, hogy az állam elidegeníthetetlen joga a kívülállók kizárása, ebben a tanulmányban amellet érvelek, hogy jó okunk van azt gondolni, hogy a kizárás joga nem igazolható. Ez nem jogtudományi vagy szakpolitikai, hanem politikafilozófiai állítás. Nem azt állítom, hogy a nemzetközi jog vagy államjog fennálló konvenciói ne rögzítenék a kizárás jogát, vagy hogy e jognak a fennálló politikai intézmények ne tudnának érvényt szerezni, hanem hogy minden okunk megvan úgy vélekedni, hogy a kizárás joga nem bír morális alappal. Az első szakaszban meghatározom, mit értek pontosan a kizárás jogán, azonosítom a tárgyalás előfeltevéseit és korlátait. Ezután sorra veszem azt a három jellemző érvtípust, amelyet a jelenkori szakirodalomban a leggyakrabban használnak fel a kizárás jogának igazolására: az önrendelkezésből vett érvet, a funkcionista érveket, és az úgynevezett joghatósági érvet. A má-

sodik, harmadik és negyedik szakaszban megmutatom, hogy egyik sem képes igazolni a kizárás jogát. Ez a gondolatmenet egy *a posteriori* érvet nyújt a kizárás joga ellen. Nem azt mutatja meg, hogy a kizárás jogának igazolása lehetetlen, hanem hogy a kortárs szakirodalom legerősebb érvei kudarcot vallanak. Bár e végkövetkeztetés nem zárja ki teljes bizonyossággal a kizárás jogának igazolhatóságát, mégis alapos indokot nyújt annak elvetésére. Ennek következményeit a bevándorlás és a migráció politikájára a konklúzióban tárgyalom.

A KIZÁRÁS JOGA

Mindenekelőtt szeretném pontosan körülhatárolni a vizsgált problémát. A kizárás jogának kérdését érdemes elkülönítenünk attól, amit a megengedett kizárás problémájának nevezhetünk. Ez utóbbi arra a kérdésre vonatkozik, hogy megengedhető-e az állam számára bizonyos esetekben a potenciális bevándorlók kizárása. Erre a kérdésre jószerével a szakirodalom egésze igennel felel. Azt állíthatjuk, hogy a következő általános kijelentés nem képezi elméleti vita tárgyát:

A megengedett kizárás elve: ha *C* körülmények közt *P* személy belépése *S* állam területére *Q* személy vagy csoport kellően jelentős érdekeinek vagy jogainak sérülésével járna, és *P* kizárása *S* területéről nem sérti *P* kellően jelentős érdekeit vagy jogait, akkor *P* kizárása *S* területéről a *Q*-t érő kár elhárítása céljából *prima facie* megengedett.

A megengedett kizárás elvét még a nyitott határok olyan elkötelezett hívei is explicit módon elfogadják, mint Joseph Carens (Carens, 2013: 293.). Természetesen kiterjedt viták folyhatnak és folynak is arról, hogy pontosan mely *C* körülmények tehetik indokolttá a kizárást, illetve melyek *P* és *Q* kellően jelentős jogai és érdekei. Ám lényegében senki nem tagadja, hogy elgondolhatók ilyen körülmények. Ha például egy világjárvány esetén (*C*) a fertőzésveszélyt jelentő külföldiek (*P*) kizárása hatékony védelmet jelentene valamely veszélyeztetett csoport (*Q*) számára, és a kizárás egyúttal nem veszélyeztetné súlyosan a kizártak jelentős érdekeit vagy alapvető jogait, akkor a kizárás megengedett lehet. Ez azonban önmagában még nem szükségképpen jelenti a kizárás jogának elismerését.

Először is a kizárás jogán az *állam* jogát értjük,¹ ám a megengedett kizárás elve más ágenseknek, akár magánszemélyeknek is megengedhetővé teszi a kizárást. Az elv nem állít semmit arról, ki jogosult fellépni *Q* érdekeinek és jogainak védelmében, csak azt állítja, hogy ezek védelmében *P* kizárása megengedett lehet. Ez érthető is, hisz ha a cél *Q* érdekeinek védelme, úgy lényegtelen, hogy e védelmet ki látja el: amiként mindegy, hogy az égő házban rekedt embert a tűzoltó menti ki vagy egy hősiek járókelő, mindketten jogosultak betörni a lángoló házba és kihozni a bajbajutottakat attól függően, hogy melyi-

kük képes e feladatnak jobban megfelelni, úgy Q érdekeinek védelmében is bárki kizárhatja P -t, ha képességei megengedik.

A kizárás jogát továbbá kézenfekvő az államnak a *bevándorlókkal* szembeni jogaként felfogni: jogként arra, hogy bizonyos idegeneket – egyéneket, akik nem állampolgárai az adott államnak – kizárjon. Ám a megengedett kizárás elve az államot akár saját állampolgárai kizárására is feljogosíthatja. Ha a fent említett járványhelyzetben nem külföldiek, hanem hazatérő állampolgárok jelentenének kellően súlyos fertőzésveszélyt valamely veszélyeztetett csoportra, a megengedett kizárás elve értelmében az ő kizárásuk is jogos lenne. A megengedett kizárás jogának elismerése és tartalmának pontosítása tehát önmagában nem feltétlenül mond el semmit a kizárás jogáról.

A kizárás jogának kérdését helyénvalóbb azon kérdésként felfogni, hogy igaz-e a következő állítás:

A kizárás jogának elve: minden legitim S állam *prima facie* és *pro tanto* morális joggal bír arra, hogy tetszőleges P idegent egyoldalúan kizárjon a területéről, azaz megtagadja tőle a belépést vagy kiutasítsa őt.

Mit jelent pontosan a kizárás jogának elve? Elemezzük részletesen ezt a meghatározást! A kizárás joga *prima facie* jog. Ezen azt értem, hogy meglétét nem speciális körülmények fennállása igazolja, mint a megengedett kizárást. Ha a kizárás joga létezik, akkor bármely államról további információ hiányában feltételezhető, hogy bír a kizárás jogával. A kizárás joga ugyanakkor *pro tanto*, azaz behatárolt és nem abszolút érvényességgel bíró jog. Még ha az állam rendelkezik is a kizárás jogával, e jogot nem mindig megengedett a számára gyakorolni. A kizárás jogával összefér a következő állítás:

A megengedhetlen kizárás elve: ha C körülmények közt P személy vagy csoport kizárása S állam területéről P kellően jelentős érdekeinek vagy jogainak sérülésével járna, akkor P kizárása *prima facie* nem megengedhető.

A menekültjog világos példával szolgál. Amennyiben egy potenciális bevándorló kizárása azzal járna együtt, hogy a szóban forgó bevándorló alapvető jogai vagy emberi jogai² védtelenek maradnak, vagy sérülnek – másként: az illető a „menekült” morális kategóriájába tartozik³ –, a kizárás *prima facie* nem megengedett.⁴ Ez akkor is így van, ha az állam egyébként rendelkezik a kizárás jogával: a kizárás joga sem jogosítja fel az államot senki alapvető jogainak vagy emberi jogainak megsértésére. Végül a kizárás joga morális jog: ha az állam rendelkezik ezzel a joggal, úgy még ha a nemzetközi vagy állami jogi konvenciók nem kodifikálják is, kodifikálniuk kellene. Függetlenül a bevett jogi vagy politikai gyakorlatoktól, az államhatalom birtokosai számára helyénvaló e jogra hivatkozni migrációs politikájuk kialakításakor.⁵

Miért fontos a kizárás jogának kérdése? Miért nem elégséges pusztán a megengedett kizárás elvének kifejtése és pontosítása? A kérdést egy analógiával szeretném megvilágítani. Mindenki elismerheti, hogy az állam – vagy bárki – bizonyos vészhelyzeti körülmények között súlyos károk elkerülése érdekében kizárhatja egyének magántulajdonát. Ha a Föld felé száguldó aszteroida szétrombolásának és az emberiség megmentésének egyetlen módja az lenne, hogy az Egyesült Államok kizárja Elon Musk magánűrrakétáit, ezt alighanem megengedhetőknek gondolnánk. A kérdés, hogy ez az eljárás milyen körülmények között indokolt, érdekes és fontos. Azonban lényegileg különbözik attól a kérdéstől, hogy az állam normális hatáskörébe tartozik-e, hogy céljai elérése és funkciói ellátása érdekében kizárja az állampolgárok magántulajdonának egy részét – például adó formájában. Természetesen elgondolható egy olyan álláspont, amely szerint az adószedés jogát *ugyanaz* igazolja, mint Elon Musk űrrakétáinak kizárását – valamely súlyos katasztrófa elkerülése. Ez azonban csak az egyik – és semmi esetre sem a legvédhetőbb – igazolása az adószedés jogának. Az adószedés jogának támogatói vagy ellenzői nem kell, hogy szükségképpen ehhez a megfontoláshoz folyamodjanak.

Hasonlóképpen a kizárás jogának kérdése nem azonos azzal a kérdéssel, hogy milyen veszélyeket rejt magában a bevándorlás és melyek az erre adható arányos válaszok. Aki igaznak tartja a kizárás jogának elvét, azt állítja, hogy az állam normális hatáskörébe tartozik nemcsak az adószedés, a közszolgáltatások rendszerének kialakítása, a gazdasági tevékenység szabályozása, de az is, hogy – a megengedhetetlen kizárás elvének keretei között – rendelkezzen arról, mely idegenek kívánatosak, és kik számára tilos a belépés. E jog mellett szélsőséges esetben érvelhet valaki a megengedett kizárás elvére támaszkodva mondván, hogy a bevándorlás *mindig*, vagy legalábbis normális esetben olyan súlyos veszélyt jelent a hazai lakosságra, amely indokolttá teheti a kizárást. Ez azonban a kizárás jogának csak az egyik lehetséges – és koránt sem legvédhetőbb – igazolása. Aki igaznak tartja a kizárás jogának elvét, nem szükségképpen gondolja, hogy a bevándorlás mindig valamiféle súlyos fenyegetést jelent, és hasonlóképpen, annak, aki tagadja ezt az elvet, nem elég annyit megmutatnia, hogy a bevándorlás nem jelent ilyesfajta veszélyt.

A kizárás jogának elvét tagadni annyi, mint tagadni, hogy az idegenek kizárása – a megengedhetetlen kizárás elve által definiált korlátok között – rendszeren az állam hatáskörébe tartozik, hogy a kizárás egy az állam rendelkezésére álló megannyi eszköz között, amelyet felhasználhat céljai elérése, funkciói ellátása érdekében. Így például a kizárás jogának ellenzője tagadhatja, hogy az állam gazdaságpolitikai céljai elérése érdekében az adópolitikai intézkedések vagy a munkajogi szabályozás mellett a bevándorlók kizárását is latba vetheti eszközként oly módon, hogy csak bizonyos gazdasági helyzetben lévő vagy iskolázottságú bevándorlók belépését engedélyezi. A kizárás jogának ellenzője tagadhatja, hogy az állam kultúrpolitikai céljai elérésében az

oktatási reform és az állami kultúrafinanszírozás átalakítása mellett a kizárás jogával is élhet, és csak bizonyos kulturális háttérű bevándorlók belépését engedélyezi. Ezek a kérdések messze túlmutatnak a megengedett kizárás elvén.

Mégis felvetődik a kérdés: mi a tétje a kizárás joga körüli vitának? Hiszen láttuk, hogy még ha a kizárás jogának elve igaz is, ez akkor sem jelenti, hogy megengedhető lenne a menekültek önkényes fogva tartása, éheztetése, gyermekeik szüleiktől való elválasztása, a segítség megtagadása a süllyedő hajókon rekedt menekültektől és így tovább – amint az sajnálatos módon mára bevett gyakorlattá vált Ausztráliától az Egyesült Államokon át Európáig és Magyarorszáig. És megfordítva, még ha nem is igazolható a kizárás joga, ebből nem következik minden további nélkül a nyitott határok álláspontja: az, hogy az államnak nincs *prima facie* joga kizárni, még nem következik, hogy mindenkinek *prima facie* joga belépni. Nem áll minden szabadságodban, amit nincs jogom megtiltani neked. Nem tilthatom meg neked, hogy a szomszédom engedélye nélkül használd az autóját – hiszem nem az enyém, hogy rendelkezzem vele –, de ez nem jelenti, hogy szabadságodban áll elkötni az autót.⁶ A kizárás jogának tagadásából még kevésbé következik az, hogy az államnak *semmiféle* felügyeleti joga nincs határait illetően – erről bővebben a konklúzióban.

A bevándorlással kapcsolatos köznapi politikai diskurzus egyaránt hivatkozik a kizárás jogára és a megengedett kizárás elvére: a bevándorlás jelentette veszélyek épp annyira vita tárgyát képezik, mint az állam szuverén joga a nemkívánatos idegenek kizárására. Bárhogy is válaszolunk a kizárás jogának kérdésére, ez a válasz nem dönti el önmagában a bevándorlás olyan jelentős aktuális kérdéseit, mint hogy morálisan, jogilag vagy politikailag elfogadható-e az Európai Unió vagy az Egyesült Államok jelenkori bevándorláspolitikája. Mégis, a kizárás jogának kérdése kihatással van számos, a bevándorlást érintő kérdésre, meghatározza, hogy miféle megfontolásokra hivatkozhat az állam saját migrációs politikája kidolgozásakor, és hogy más államok és nemzetközi kormányzati szervek milyen megfontolások mentén járhatnak el a migráció nemzetközi szabályozásának megalkotásakor.

ÖNRENDELKEZÉS

A kizárás joga mellett három jellemző érvtípust szokás felhozni a jelenkori szakirodalomban: az önrendelkezésből vett érvet, a funkcionalista érvet és azt, amit Michael Blake nyomán joghatósági érvnek nevezhetünk.⁷ Ebben a szakaszban az első érvtípust tárgyalom.

Az önrendelkezés joga politikai közösségek általánosan elismert joga, amely mellett számos politikafilozófiai érv felhozható (Margalit–Raz, 1990; Buchanan, 1991; Waldron, 2010; Stilz, 2016). Bár az önrendelkezés jogának pontos tartalma vitatott, a továbbiakban egy politikai közösség azon morális jogát értem ezen,

hogy maga alakítsa közösségi életét és szabadon kifejezze saját értékrendjét, függetlenül más politikai közösségektől vagy intézményektől. A kizárás joga melletti önrendelkezésből vett érv szerint az önrendelkezés joga előfeltételezi a kizárás jogát. Csakis akkor tekinthetünk egy politikai közösséget önrendelkezőnek, amennyiben *prima facie* jogában áll saját területéről egyoldalúan kizárni az idegeneket (a megengedhetetlen kizárás elvének korlátai közt).⁸

Milyen érvek szólnak emellett? Az első, hogy az önrendelkezés előfeltételezi a *szuverenitást*, azaz a politikai közösség korlátlan autoritását a területileg meghatározott joghatósága alá tartozó személyek fölött. Minthogy egy szuverén politikai közösség vagy állam autoritása joghatóságán belül korlátlan, ezért jogában áll a területére való belépésről is tetszőleges szabályokat hozni, azaz rendelkezik a kizárás jogával. A szuverenitásra való hivatkozás azonban problematikus. Egyrészt a szuverenitás modern elméletei a politikai autoritás szuverén gyakorlásának jogát nem tekintik korlátlanoknak (Kis, 2019), így további érvelést igényel annak megmutatása, hogy e jogkörbe a kizárás joga is beletartozik. Másrészt – ahogy amellett máshol érveltem –, az önrendelkezés joga nem vonja maga után a szuverenitás jogát – nemszuverén politikai berendezkedéseket is tekinthetünk önrendelkezőnek (Kapelner, 2019: 40. skk.).

Az önrendelkezésből vett második érv az önrendelkezés és a *kulturális integritás* kapcsolatán alapul. Eszerint az önrendelkezés előfeltételezi a kulturális integritás – a közösséget összetartó *életforma* – megőrzésének képességét. A kizárás jogának hiánya veszélyezteti e képességet, így az önrendelkezés biztosításához szükséges a kizárás jogának biztosítása is (Walzer, 1983: 61.; Miller, 2005, 2016). Ez az érv számos nehézséggel küzd. Egyrészt csak olyan esetekben releváns, amikor a bevándorlók kultúrája kellő mértékben különbözik a befogadó ország kultúrájától, továbbá kellő számban képviseltetik magukat, és képesek érdemi hatást gyakorolni a befogadó ország kultúrájára. Ezen az alapon aligha igazolhatnánk például Norvégia jogát egy maroknyi svéd bevándorló kizárására, akik a sarkköri erdőkben kívánnak mindenkitől elvonultan letelepedni. Márpedig a kizárás joga *prima facie* jog: ahogy az állam adót szedni sem csak akkor jogosult, ha ezt az adott körülmények feltétlenül szükségessé teszik, úgy elvileg a kizárás jogának sem szabadna ilyen értelemben körülményfüggetlen lennie, annak az állam normális hatáskörébe kellene tartoznia.

Másodszor kérdéses, hogy a kulturális integritás megőrzése csakugyan szükséges-e az önrendelkezéshez. Nem azért, mert könnyedén találhatunk önrendelkező, ám kulturálisan heterogén, multiethnikus államokat, mint amilyen Kanada vagy az Egyesült Államok. A kulturális integritás nem szükségképpen jár együtt kulturális homogenitással. A kulturális integritás követelménye, hogy az állampolgárok saját – alkalmasint komplex és sokszínű kultúrájukra – *sajátjukként*, önmagukra e kultúra örököseiként és tovább vivőiként tekinthessenek. Ez alapozza meg az állampolgárok közötti bizalmat és közöségiséget, amely egy önrendelkező politikai közösség létfeltétele (Miller, 2016:

64. skk.). Hogy az önrendelkező politikai közösségeket csakugyan jellemzi-e effajta kulturális integritás, vitatható empirikus állítás, ahogyan az is, hogy a bevándorlás szükségképpen veszélyt jelent-e rá.

Csakis egy szélsőségesen xenofób nézet képviselői gondolhatják, hogy a bevándorlás minden esete vagy akár paradigmaticus esetei a politikai közösség kulturális integritásának, magának a politikai közösségnek a megsemmisülésével fenyegetnek. A történelem számos példával szolgál arra, hogy nagymértékű bevándorlásnak kitett politikai közösségek – mint az Egyesült Államok vagy az Egyesült Királyság – hosszú időn át képesek megőrizni önrendelkező mivoltukat. Ahogy Miller maga megjegyzi: „nem azt a konklúziót kell levonnunk, hogy a bevándorlást azonnal meg kell állítani, hanem, hogy lehetséges költségei közé be kell számítanunk a [z állampolgárok közötti – K. Zs.] bizalom csökkenését és ennek politikai következményeit.” (Miller, 2016: 65.) Ez azonban arra utal, hogy a kulturális integritásból vett érv *nem* a kizárás jogának elvét igazolja. Amint – a megengedett kizárás elvének értelmében – egy világhírű esetén indokolt lehet egyes bevándorlók kizárása az egészségügyi katasztrófa elkerülése érdekében, úgy bizonyos szélsőséges esetekben talán indokolt lehet – bár személy szerint kétlem, hogy így volna – egyes bevándorlók kizárása a politikai-kulturális katasztrófa elkerülése érdekében. Ebből azonban semmi esetre sem következik, hogy az államnak *prima facie* joga lenne – a megengedhetetlen kizárás korlátain belül – megválogatni, miféle egészségi állapotú vagy kulturális hátterű bevándorlókat enged be, vagy zár ki.

A harmadik önrendelkezésből vett érv Christopher H. Wellmantól (2008) származik. Kiindulópontja, hogy az önrendelkezés fontos eleme az egyesülési szabadság. Egy közösséget – legyen az politikai vagy sem – jellemzően akkor tekintünk önrendelkezőnek, ha tagjai önállóan rendelkezhetnek a tagságról, arról, kivel szeretnének egy közösséget alkotni. Az egyesülés szabadsága azonban szükségszerűen együtt jár az elkülönülés szabadságával. Vegyünk egy egyéni példát. Az egyesülés szabadsága magában foglalja, hogy szabadon dönthetek arról, kivel lépnek házasságra, ám egyúttal azt a jogot is, hogy bárki házassági ajánlatát elutasítsam. Az egyesülés joga tehát egyet jelent az egyesülés kényszerétől való mentességgel, az elkülönülés jogával. Ez épp úgy igaz egyénekre, ahogy közösségekre. Ahogy az egyéneknek joguk van megtagadni az egyesülést másokkal, úgy a közösségeknek – beleértve a politikai közösségeket is – joguk van kizárni másokat maguk közül.

Wellman érvelésével szemben számos ellenvetés tehető. Egyrészt a kizárás jogának elvetése nem jelenti a közösség azon jogának megtagadását, hogy maga döntsön a tagságáról. A bevándorlók nem válnak automatikusan állampolgárrá, a politikai közösség tagjává. Wellman válaszolhatná, hogy bár a bevándorlás önmagában csakugyan nem jelent formális tagságot a politikai közösségben, általa a bevándorló mégis olyan sajátos viszonyba kerül az állampolgárokkal, amelyet jogukban áll megtagadni. A bevándorló – különösen a letelepedett be-

vándorló – adót fizet, részt vesz a politikai közösség életében, így bizonyos mértékig még állampolgárság híján is a politikai közösség tagjává válik.

Még ha el is fogadjuk azonban Wellman válaszát, érve súlyosabb problémákkal is szembesül. Wellman nem ismeri fel ugyanis, hogy egy közösség elkülönülési (kizárási) jogának pontos tartalma a szóban forgó közösség céljaitól és e célok igazolásától függ, más szóval attól, hogy e közösség milyen szerepet tölt be, milyen *funkciót* lát el tagjai életében. A ferences rend nem jár el helytelenül, ha kizárja tagságából a katolikus hitre át nem tért zsidó vagy muszlim jelentkezőket, ám meglehetősen problémásnak tartanánk, ha egy közönyvtár megkövetelné, hogy zsidó vagy muszlim tagjai a beiratkozás előtt keresztelkedjenek meg. Ennek oka, hogy e két közösség, illetve a közösség működésének keretét adó két intézmény más funkciót lát el, más célokat szolgál és e célokat más megfontolások igazolják. Egy közösség vagy intézmény funkcióját nem elsősorban a közösség tagjainak szándéka határozza meg. Még ha a közönyvtárak teljes vezetősége és tagsága kizárólag antiszemita könyvszeretőkből állna is, ez akkor sem igazolná a zsidók kizárását a közönyvtárak tagságából. Valamely közösség és a hozzá tartozó intézmény – a kizárás morális joga szempontjából releváns – funkcióját mindenekelőtt az határozza meg, mely célok tulajdoníthatók a legészszerűbb módon a szóban forgó közösségnek és e célokat mely elvek igazolhatják a legplauzibilisebb módon. E kérdésre nem annyira empirikus szociológiai vagy politológiai, hanem sokkal inkább filozófiai elemzés adhat választ.⁹

Wellman érve tehát implicit filozófiai előfeltevéseken alapszik a politikai közösség és az állam funkciójáról. Csakis ezen előfeltevések explicitté tétele és kiértékelése révén állapíthatjuk meg, hogy az állammal rendelkező politikai közösség önrendelkezése csakugyan magában foglalja-e a kizárás jogát. Hiszen még ha igaz is, hogy a közösségek az önrendelkezés jogának folytán általában rendelkeznek a kizárás *prima facie* jogával, ebből akkor sem következik, hogy az állam és a hozzá tartozó politikai közösség szintén rendelkezik ezzel a joggal. Az állam funkciójának közelebbi elemzése kimutathatja, hogy az nem követeli meg a kizárás semmiféle tartalmas jogát. Ezen a ponton azonban az önrendelkezésből vett érvek helyett a kizárás jogának úgynevezett funkcionalista igazolásait kell szemügyre vennünk.

FUNKCIONALIZMUS

A kizárás joga mellett szóló úgynevezett funkcionalista érvek abból a megfontolásból indulnak ki, hogy az állam működését csakis bizonyos alapvető legitimáló funkciók ellátása igazolhatja.¹⁰ Ezek közé tartozhat az állam joghatósága alá tartozó egyének alapvető jogainak és emberi jogainak védelme, a társadalmi együttélés javainak és terheinek igazságos elosztása, és így tovább.¹¹

E funkciókra hivatkozva tarthat igényt az állam bizonyos jogokra és erőforrásokra, így például azon jogra, hogy kötelező érvényű előírásokat alkosson a joghatósága alá eső személyek számára, azaz politikai autoritására. De szintén e legitimáló funkciók ellátása igazolja az állam területális jogait, azaz a saját területe fölötti rendelkezés jogát.

A kizárás joga melletti funkcionalista érveknek azt kell állítaniuk, hogy ezek a területális jogok magukban foglalják a kizárás jogát: az államnak a legitimáló funkciók ellátásához rendelkeznie kell a kizárás jogával. Ismét fontos elkülönítenünk a kizárás joga melletti érvet a megengedett kizárás eseteitől. Senki nem tagadja, hogy elgondolhatók olyan sajátos körülmények, amelyek közt további bevándorlók befogadása közvetlen veszélyt jelent az állam legitimáló funkcióinak ellátására – például mert a túlterhelt állami intézmények összeomlanának a további terhelés súlya alatt –, és ilyenkor a kizárás megengedett lehet. Ennek elismerése azonban semmit nem mond el a kizárás jogáról.

Miért követelné meg az állam legitimáló funkcióinak ellátása a kizárás jogát? Két fő funkcionalista elméletsoportot különböztethetünk: a locke-i és a kanti nézetet. A Locke-féle elképzelés szerint az állam legitimáló funkcióinak ellátásához szükséges, hogy az állam saját területe fölött *tulajdonjogszerű* jogosultságokkal bírjon. A tulajdonjog azonban szükségképpen magában foglalja a kizárás jogát. Valamivel – például egy földterülettel vagy egyéb erőforrással – csakis annyiban rendelkezem tulajdonomként, ha szabadon kizárhatok másokat a használatából. Az állam épp úgy tetszőlegesen megtilthatja az idegeneknek a belépést, ahogyan a gazda megtilthatja az idegenek belépését gazdasága területére – a megengedhetetlen kizárás elvének korlátai közt. De miért rendelkezne az állam tulajdonjoggal saját területe fölött? Locke eredeti elképzelése szerint az állam területi jogai lényegileg azért tulajdonjogok, mert az állam területi jogai azonosak az állampolgárok saját földbirtokuk fölötti birtokolt, ám az államra átruházott tulajdonjogával (Locke, 1986: 123.).

Locke legtöbb jelenkori követője azonban nem közvetlenül a területi jogok – igen problematikus – eredeti locke-i elméletéből vezeti le a területi jogok neolocke-iánus elméletét. Az olyan szerzők, mint Cara Nine (2008), Ryan Pevnick (2011), és A. John Simmons (2016) kiindulópontja a tulajdon elsajátításának általános Locke-féle elmélete. Locke – mint közismert – úgy vélte, hogy az egyének munkájuk által kisajátíthatják a nem birtokolt természet erőforrásait (Locke, 1986: 58.). Épp így egy politikai közösség, amely egy adott területen államot létesít és tart fent, ezen a területen infrastruktúrát épít, természeti erőforrásokat nyer ki, és egyéb módon felhasználja azt, tulajdonjogot nyer területe fölött, ilyen módon pedig szert tesz a kizárás jogára. Persze a munka általi kisajátítás érvényessége morális feltételekhez kötött. A rablással, hódítással szerzett terület birtoklása nem legitim (Locke, 1986: 165. skk.), és persze itt is érvényes a híres *locke-i megkötés*: semmilyen erőforrás nem sajátítható ki más kárára, a kisajátítás másnak is elég és ugyanolyan jó erőforrást kell

meghagynia kisajátítás céljából (Locke, 1986: 61.).¹² Mindezeket figyelembe véve kétséges, hogy ezen elmélet értelmében bármely jelenkori állam legitim módon birtokolná saját területét.

Am még ha ezt a megfontolást félre is tesszük, akkor is megmarad a következő probléma. A locke-i elméletet – szemben például Nozickkal – itt funkcionalista elméletként kezelem. Mind az egyéni tulajdonjogot, mind a politikai közösségnek az állam területe fölött gyakorolt (állítólagos) tulajdonjogát e jog morális funkciója igazolja. Az egyén esetében e tulajdonjog elismerése a locke-iánusok szerint szükséges az egyéni önrendelkezés biztosításához (Simmons, 1992: 231.). Az állam esetében – állítják a neo-locke-iánusok – a terület fölött gyakorolt tulajdonjog szükséges az állam legitimáló funkcióinak ellátásához – például az állampolgárok alapvető jogainak védelméhez. Más szóval, ha a politikai közösség saját munkája által kisajátított területén nem bírna a kizárás jogával, nem lenne képes ellátni legitimáló funkcióit.

Ez azonban kétséges. A kizárás jogának gyakorlása bizonyos területek fölött kétségtelenül indokolt. Ha például a politikai közösség – a kisajátítás morális követelményeivel és a locke-i megkötéssel összhangban – valamely területen veszélyeshulladék-tárolót létesít, a lakosság védelme érdekében alkalmazhatja magának a jogot, hogy egyoldalúan kizárhasson egyéneket a tároló területéről és szigorúan megszabja a belépés feltételeit. Ez azonban nem minden esetben igaz. Egy természetvédelmi terület esetében nincs mindig értelme a belépés szigorú szabályozásának, sokkal helyénvalóbb a területen tartózkodók magaviseletének ellenőrzése: szemetelniük-e, betartják-e a tűzgyújtási előírásokat és így tovább. Még ha igaz is tehát, hogy a politikai közösségnek vagy az államnak bizonyos területek fölött sajátos jogosultságokkal kell bírnia legitimáló funkciói állításához – ide tartozhat a veszélyes hulladékok biztonságos tárolása, de a természeti kincsek megőrzése is –, e jogosultságok akkor sem szükségképpen foglalják magukban a kizárás jogát. Az állam területe nem esik egységesen sem a veszélyeshulladék-lerakó, sem a nemzeti park kategóriájába. Ahogy Cara Nine (2019) – a locke-i elmélet híve – hangsúlyozza: ez az elmélet nem garantálja, hogy az állam teljes területe fölött bír a kizárás jogával, inkább azt implikálja, hogy a különböző célokra kisajátított területek különféle – vagy épp semmilyen – kizárási jogosultságokat igazolnak.

A Locke-féle elképzelés tehát nem igazolja a kizárás jogát. Alternatívája, a kantiánus felfogás még kevésbé. A területi jogok kantiánus elméletei szerint az állam elsődleges legitimáló funkciója a – tágan értett – társadalmi igazságosság biztosítása, területi jogokkal az állam csakis annyiban rendelkezik, amennyiben ez szükséges az igazságosság biztosításához (Stilz, 2009, 2019; Buchanan, 2003; Ypi, 2014). Bár a legtöbb kantiánus elmélet szerint az igazságosság biztosítása megköveteli, hogy az állam bizonyos jogosultságokkal rendelkezzen egy meghatározott territórium fölött, e jogosultságoknak nem kell szükségképpen tulajdonjogok formáját ölteniük, így nem foglalnak szükség-

képpen magukban kizárási jogokat. A kizárás indokolt lehet, amennyiben a szóban forgó bevándorló veszélyt jelent az igazságos társadalmi állapotokat fenntartó intézmények létrehozására vagy működésére, ám koránt sem magától értetődő, hogy akik ilyen fajta veszélyt nem jelentenek – például letelepedni és dolgozni vágyó, az államrendet megzavarni nem készülő „gazdasági bevándorlók” – azokat az állam milyen alapon zárhatná ki (Simmons, 2016: 230–231.). Aligha meglepő tehát, hogy a területi jogok kantianus elméletének legjelentősebb mai képviselői jellemzően nem támogatják a kizárási jogát, bár nyilvánvalóan elfogadják a megengedett kizárási elvét (Ypi, 2014: 297.; Stiliz, 2019: 187. skk.).

A JOGHATÓSÁGI ÉRV

A kizárási joga melletti egyik legerősebb érv – úgy vélem – Michael Blake joghatósági érve (Blake, 2013, 2014, 2020). Az érv kiindulópontja funkcionista: az állam működését legitimáló funkciók ellátása igazolja. Ha egy állam csakugyan ellátja e funkciókat – azaz legitim –, a joghatósága alá tartozó személyeknek, mindenekelőtt az állampolgároknak a kötelessége, hogy fenntartsák és támogassák az állam intézményeinek működését. Kötelességük betartani az állam által alkotott igazságos törvényeket, erőforrásaik egy részét adók formájában az állam rendelkezésére bocsátani, általában véve nem akadályozni, és lehetőségeikhez mérten előmozdítani az állam funkcióinak ellátását – például a joghatósága alá tartozó személyek alapvető jogainak védelmét, az elosztási igazságosság megvalósítását és így tovább.¹³

Mikor egy bevándorló egyoldalú döntést hoz arról, hogy az állam területére belépve aláveti magát az állam joghatóságának, ezzel egyúttal új kötelezettségeket hárít mind az államra, mind az állampolgárokra. Amint a bevándorló az állam joghatósága alá kerül, ezen állam kötelessége lesz a bevándorló alapvető jogainak védelme, biztonságának szavatolása, annak biztosítása, hogy hozzáfér a létfenntartás alapvető javaihoz. Az államnak nem áll jogában védtelenül hagyni senki alapvető jogait vagy emberi jogait, sem megtagadni az alapvető létfenntartást senkitől, legyen szó állampolgárokról vagy idegenekről. Ezzel ugyanakkor az állampolgároknak is kötelességévé válik, hogy támogassák az államot a bevándorlóval szembeni kötelességei teljesítésében.

Mármint, ha tagadnánk a kizárási jogát, azzal elismernénk, hogy a bevándorlónak joga van egyoldalúan kötelezettségeket hárítani az állampolgárokra. Ez azonban alapvető feszültségben áll az állampolgárok szabadságával. Szabadságunk egyik lényegi alkotóeleme, hogy mások nem rendelkeznek illetően *normatív hatalommal* fölöttünk, nem háríthatnak ránk önkényesen kötelezettségeket. Ahogy a szomszédoknak sem áll jogában önkényesen kötelességemmé tenni, hogy minden reggel pucoljam ki a cipőjét, úgy a bevándorló sem teheti önkényesen kötelességemmé, hogy az állam intézményein keresztül járuljak hozzá

alapvető jogainak védelméhez. Márpedig, ha nem rendelkeznének a kizárás jogával, és a bevándorló szabadon beléphetne az állam területére, ezzel helyezve magát az állam joghatósága alá, el kellene ismernünk, hogy efféle normatív hatalommal bír (Blake, 2020: 73–77).

A joghatósági érv független a megengedett kizárás elvétől. Blake nem azt állítja, hogy a bevándorló *belépése* olyan veszélyt jelent az állampolgárok érdekeire – például szabadságára –, hogy kizárásuk megengedett lehet. Az állítás sokkal inkább az, hogy a bevándorló *szabadsága*, hogy belépjen – függetlenül attól, hogy él-e vele – veszélyezteti az állampolgár szabadságát – azaz mentességét mások normatív hatalmától – hacsak nem párosul a kizárás jogával. Mindez azt is jelenti, hogy Blake elmélete összefér a megengedett kizárás elvével, ugyanakkor az elmélet akkor is elismeri a kizárás jogát, ha a bevándorló *belépése* soha semmiféle közvetlen veszélyt nem jelent a bevándorló érdekeire.

Bármilyen meggyőzőnek is hat Blake érve – úgy vélem –, nem igazolja a kizárás jogát. Egyrészt még ha a belépés szabadságának elismerése problematikus következményekkel járna is, akkor sem nyilvánvaló, hogy a belépés szabadságának tagadásához szükséges a kizárás jogának elismerése. Emlékezzünk: nem áll minden szabadságodban, amit nincs jogom megtiltani neked. De tegyük most félre ezt a megfontolást! Michael Kates, Ryan Pevnick (2014) és Andy Lamey (2016) arra mutatnak rá, hogy az egyes bevándorló által az egyes állampolgárra hárított kötelességek csupán elenyésző terhet jelentenek az állampolgár számára. Észszerűtlen volna az egyes állampolgár részéről, ha a bevándorló jelenlétét szabadságkorlátozásként élné meg, hiszen még ha igaz is, hogy az állam intézményei kötelességekkel bírnak a bevándorló felé, ez az egyes állampolgárt a legritkábban akadályozza személyes céljai elérésében és egyéni autonómiája gyakorlásában.

Blake azonban joggal hangsúlyozza, hogy az állampolgár által a bevándorlóval szemben emelt kifogás tárgya nem annyira a rá háruló kötelességek terhes, súlyos volta, hanem pusztán a tény, hogy a bevándorló a beleszólása nélkül kötelességeket háríthat rá. Pusztán az a tény, hogy kötelességei, jogai, általában vett *normatív helyzete* ilyen módon alá van vetve a bevándorló akaratának veszélyezteti szabad és független mivoltát. Ezt fogalmazza meg a következő állítás.

*A morális függetlenség elve:*¹⁴ minden személy *prima facie* morális mentességet élvez attól, hogy normatív helyzetét – azaz kötelességeit, jogait és általában a rá érvényes cselekvési indokokat – mások a saját elhatározásától függetlenül megváltoztassák.

Morális függetlenségünk sérülése akkor is jelentős morális kár, ha a beleszólásunktól függetlenül ránk ruházott kötelességek nem különösebben terhesek a számunkra. Tegyük fel, hogy a kerület hóbortos maffiafőnöke úgy rendelkezik,

hogy aki nem sportol rendszeresen, annak a családjával együtt súlyos testi fenyegetést kell kiállnia. Tegyük fel továbbá, hogy én magam egyébként is rendszeresen sportolok, a maffiafőnök fenyegetése semmilyen módon nem változtat a napi rutinomon, nem hárít rám olyan terheket, amelyeket egyébként ne vettem volna önként is magamra. Mégis, a tény, hogy a sportolás mellett szóló indokaim között immár nemcsak az szerepel, hogy ezt egy egészséges és élvezetes elfoglaltságnak tartom, hanem az is, hogy így elkerülöm a maffia büntetését, sérti morális függetlenségemet – a maffiafőnök rendelkezését joggal tartom megengedhetetlennek, még akkor is, ha életvitelemem semmit sem változtat.

Ugyanakkor Blake érvelése kapcsán Anna Stiliz felhívja a figyelmünket arra, hogy a morális függetlenség elvét – Stiliz maga nem használja a kifejezést – nem tarthatjuk általános érvényűnek. Hétköznapi életünk során rendszeresen hárítunk másokra kötelezettségeket a beleszólásuk nélkül. Ha átmegyek a zebrán, azt a kötelességet hárítom a közeledő autósokra, hogy lassítsanak. Ha az előadóteremben leülök egy székre, azt a kötelességet hárítom a többi hallgatóra, hogy ne rángassanak ki onnan és foglalják el a széket (Stiliz, 2019: 199). A normatív hatalomgyakorlás ezen esetei nyilvánvalóan nem sértik a morális függetlenség elvét. Am ebből az érvényes megfontolásból Stiliz túlzottan erős konklúziót von le. Azt állítja ugyanis, hogy a morális függetlenség elvének sérelme csakis a normatív hatalomgyakorláshoz tartozó terhek súlyosságától függ – tehát visszatér Kates, Pevnick és Lamey ellenvetéséhez.

Ez azonban, ahogy láttuk, helytelen. A hóbortos maffiafőnök rendelkezése nem a ránk rótt terhek nagysága miatt sérti morális függetlenségünket – mivel egyébként is sportoltunk volna, semmiféle teher vagy költség nem hárul ránk miatta. Hogy mások normatív hatalomgyakorlása sérti-e morális függetlenségünket, sokkal inkább azon múlik, hogy e hatalomgyakorlás életünk olyan területét érinti-e, ahol joggal várjuk el, hogy cselekvési indokaink, jogaink és kötelességeink a mi elhatározásunktól függenek mások beleszólása nélkül. Joggal gondoljuk azt, hogy annak eldöntése, vajon szeretnék-e sportolni, és ha igen, mit, tőlem kell hogy függjön, az én preferenciáimtól, vélekedéseimtől, vágyaimtól, ítéleteimtől. Ezért sérti morális függetlenségünket a maffiafőnök rendelkezése, nem a ránk rótt terhek nagysága miatt. De nem minden eset ilyen. Ha valaki az edzőteremben előttem ül le ahhoz a géphez, amelyet én szerettem volna használni, kötelességet hárít rám, hogy ne zavarjam meg, amíg be nem fejezi rajta az edzést. Ez azonban nem sérti morális függetlenségemet – az edzőtermi gépek használata egy olyan helyzet, amelyben nem várhatom el joggal, hogy az én preferenciáim, vágyaim, vélekedéseim és ítéleteim határozzák meg, kit melyik gépen kell hagynom edzeni és mikor. Semmi nem igazolja azt az elvárásomat, igényemet, hogy saját akaratom mindenki máséval szemben érvényesüljön.

Blake elméletének hibája abban áll, hogy nem ismeri fel: a bevándorlás esete is ez utóbbi kategóriába tartozik. Meglehet, sem potenciális bevándorlók, sem polgártársaink nem háríthatnak ránk tetszőleges morális kötelességeket, az efféle

normatív hatalomtól mentességet kell élveznünk. Ám azzal, hogy a bevándorló az állam joghatósága alá helyezi magát, speciális kötelességeket hárít az állampolgárokra. Ahogy Blake hangsúlyozza, e kötelességek arra vonatkoznak, hogy az állampolgár miként járuljon hozzá az állam legitimáló funkcióinak ellátásához – például a joghatósága alá tartozó egyének alapvető jogainak védelméhez. Azonban az állampolgároknak nincs igazolható igényük arra, hogy az ilyen fajta kötelességeiket másoktól függetlenül, autonóm módon határozzák meg – például, hogy másoktól függetlenül maguk döntsék el, mennyi adót szeretnének fizetni.

Az, hogy az állampolgárok miként járulnak hozzá az állam legitimáló funkcióinak ellátásához, lényegileg egy sokaság érdekeit érinti: *közügy*. Az ilyen értelemben vett közügyek kapcsán azonban jellemzően nem élvezünk mentességet attól, hogy mások saját elhatározásunktól függetlenül kötelességeket hárítsanak ránk. Hiába szeretnék potyautasként kevésbé vagy semmivel sem hozzájárulni az állam legitimáló funkcióinak ellátásához, *pusztán ezen az alapon* nem emelhetek kifogást az ellen, hogy a politikai közösség bizonyos kötelességeket hárít rám.¹⁵ Az egyetlen megfelelő indok, amely alapján kifogást emelhetek az, hogy a rám rótt kötelességek túlságos, méltánytalan terhet rónak rám: igazságtalanság áll elő. Ám hogy a közügyeket érintő kötelességek terheinek mely elosztása – ha úgy tetszik: a közteherviselés mely formája – igazságos, az érintett egyének érdekei együttesen határozzák meg.

Tehát, hogy sérül-e az állampolgár morális függetlensége – szemben Blake állításával – nem önmagában az határozza meg, hogy a bevándorló belépése nyomán az állampolgár akarától függetlenül hárulnak-e rá kötelességek, hanem hogy az e kötelességek nyomán előálló közterhek elosztása igazságtalan-e. Ha igen, akkor az államnak – a politikai közösségnek – nem csak joga van a kizárásra, de *prima facie* kötelessége is. Ha nem, úgy a kizárás nem igazolható. Semmi sem indokolja azon a priori felvetést, hogy a közterheknek a bevándorlás nyomán előálló elosztása mindig, vagy akár az esetek többségében igazságtalan lenne. És még ha lenne is okunk ezt feltételezni, ez akkor is a kizárás kötelességét, nem pedig a kizárás jogát igazolná. Sokkal plauzibilisebbnek tűnik az elképzelés, miszerint a belépés nyomán előálló közterhek elosztásának igazságossága esetről esetre változik, az elosztás igazságosságát ugyanis a bevándorló és a politikai közösség tagjainak érdekei együttesen határozzák meg.¹⁶ Ennek fényében a kizárás olykor megengedett lesz – ezt senki nem tagadja –, ez azonban, ahogy korábban láttuk, nem alapozza meg a kizárás *prima facie* jogát.

Egy lehetséges ellenvetés az érvelésemmel szemben, hogy a bevándorló nem tagja annak a politikai közösségnek, amelyen belül az igazságosság követelménye egyáltalán értelmezhető. Az igazságosság kötelességeivel egyazon politikai közösség tagjai egymásnak tartoznak, de idegeneknek nem (Nagel, 2005), így az igazságosság szempontja egyszerűen nem merül fel az állampolgár és a bevándorló viszonyában. E felfogással szemben a szakirodalom számos ellenérvet ismer (Cohen–Sabel, 2006; Julius, 2006). Valóban nehéz belátni – és pedig éppen

Blake érvelésének fényében–, hogy a bevándorló belépése miért ne vetne fel igazságossági kérdéseket, és hogy e kérdés megválaszolásában a bevándorló érdekei és szempontjai miért ne esnének épp olyan súllyal a latba, mint az állampolgároké. Meglehet, az igazságosság követelménye bizonyos értelemben *viszonyfüggő*, ám a belépéssel a bevándorló éppen egy olyan viszonyba kerül az állampolgárokkal, amely felveti az igazságosság kérdését. A bevándorlónak nem csak az állam joghatóságának való alávetettség előnyeit, de annak terheit is magára kell vállalnia. A belépése nyomán előálló közterheket a bevándorló is viseli: ő is köteles a legitim törvények betartásával, adófizetéssel hozzájárulni az állam legitimáló funkcióinak ellátásához. Azt, hogy ez megengedhető-e a számára – a fenti megfontolások fényében – nemigen határozhatja meg más, mint hogy ezáltal igazságtalan terhek hárulnának-e az érintettekre vagy sem. Ezt azonban nem tudjuk a priori megállapítani.

Végül felvethető, hogy gondolatmenetem elfogadhatatlan következményekkel jár, amennyiben lényegében tagadja az önrendelkezés elvét. Úgy tűnik például, hogy ezen érvelés fényében semmi kifogásunk nem lehet a *jótékony annexióval szemben*. Tegyük fel, hogy Norvégia anektálja Svédországot, ám az elfoglalt területen teljesen igazságos körülményeket teremt. A fent elmondottak fényében úgy tűnhet, mintha tagadnám, hogy a svédeknek bármi kifogásuk lehet az annexióval szemben. Ez azonban nincs így. Mint a legtöbb kortárs politikaelméleti szerző, én is úgy vélem, a tágan értett igazságosság – a politikai intézményekre érvényes morális standardok összessége – megköveteli, hogy a politikai döntéshozás az érdekeltek bevonásával, demokratikus úton történjék. Úgy vélem, az önrendelkezés elve is végső soron ezen a demokratikus elven alapul:¹⁷ „a demokrácia körülményeinek” (Bauböck, 2018: 7.) biztosításához szükséges – legalábbis bizonyos kontingens világpolitikai helyzetekben – az emberiség önrendelkező demokratikus politikai közösségekre való felosztása. Bár az állampolgárnak nincs joga egymaga dönteni arról, miként járul hozzá az állam legitimáló funkcióinak ellátáshoz, joga van hozzá, hogy e döntésben polgártársaival egyenlő szót kapjon.¹⁸ Ez a demokratikus megfontolás azonban nem annyira a kizárás jogát igazolja, mint inkább a bevándorlók azon igényét, hogy a bevándorlás demokratikus szabályozásában ők is szót kapjanak, hiszen az ő érdekeik is meghatározzák egy-egy bevándorlásról szóló döntés igazságosságát (Abizadeh, 2008, 2010; Miller, 2010; Saunders, 2011). E problémakör részletes kifejtése azonban meghaladná a jelen tanulmány kereteit.

KONKLÚZIÓ

A fentiekben amellet érveltem, hogy az állam nem rendelkezik a kizárás jogával. Nincs *prima facie pro tanto* morális joga arra, hogy egyoldalúan kizárjon idegeneket a területéről. Ez nem jelenti szükségképpen a nyitott határok elvé-

nek vagy a bevándorlás emberi jogának elfogadását. Egyrészt a kizárás jogának elvetése összefér a megengedett kizárás elvének elismerésével. Ha például egy állam az összeomlás szélén áll és a további bevándorlás társadalmi katasztrófával fenyegetne, a kizárás indokolt lehet. A kizárás jogának elvetése szintén összefér a bevándorlás olyan multilaterális és demokratikus szabályozásával, amelyben az érdekelt felek – beleértve a bevándorlókat is – egyenlő szót kapnak. Végül a határellenőrzés bizonyos formái, például a ki- és bevándorlás rendvédelmi, közegészségügyi vagy statisztikai célú monitorozása – a megfelelő személyiségi jogi korlátok között – a kizárás joga nélkül is igazolhatók lehetnek.

Am ha a kizárás joga csakugyan igazolhatatlan, akkor a fejlett országok jelenkori migrációs politikájának azon igazolásai tarthatatlanok, amelyek magától értetődőként kezelik, hogy egy politikai közösség vagy egy állam – a megengedhetetlen kizárás elvének korlátai közt – szabadon kizárhat akárkit a területéről, hogy a kizárás az állam normális hatáskörébe tartozik. Még ha ezzel senki alapvető jogait, életét vagy szabadságát nem sértik is, egy politikai közösség sem jogosult senkit kizárni területéről pusztán azért, mert vezetői vagy tagjai nem kívánnak bizonyos iskolázottságú, szakképzettségű, vallású, kultúrájú, vagy etnikai hátterű embereket maguk között látni.

JEGYZETEK

- ¹ Természetesen beszélhetünk a kizárás jogáról más politikai autoritással bíró entitások, például nemzetközi kormányzati szervek esetében is. Az itt következő megfontolások ezekre az esetekre mutatis mutandis alkalmazhatók, így azokat nem tárgyalom külön.
- ² Az „alapvető jog” fogalmát Henry Shue-tól kölcsönzöm (Shue, 1980). Az emberi jog fogalmához lásd Griffin (2008).
- ³ A *menekült* mint morális és jogi kategória meghatározásáról lásd: Carens (2013); Cherem (2016); Gibney (2018).
- ⁴ A kizárás ilyenkor azért esik csupán *prima facie* tilalom alá, mert elgondolhatók olyan esetek, amikor a kizárás szükséges és arányos lépés még súlyosabb károk – például még kiterjedtebb emberjogi sérelmek – elkerülése érdekében, és így mint „kisebbik rossz” igazolható.
- ⁵ Mikor államok morális jogairól beszélek, nem feltételezem, hogy az állam önálló morális személyiséggel bírna, így jogok és köteleességek alanya lehetne. Ehelyett azt állítom, hogy az államok jogaival az államhatalom legitim birtokosai bírnak.
- ⁶ Ebben a tanulmányban a kizárás jogát hofheldi hatalomként (power) kezelem, nem pedig egyszerű szabadságjogként vagy privilégiumként. Ezt az elemzést egyesek vitatják (ld. Lægaard 2010).
- ⁷ A kizárás jogáról szóló vita más elemzéseire lásd: Lægaard (2010); Wellman és Cole (2011); Fine (2013); Fine és Sangiovanni (2014); Ypi (2013).
- ⁸ Tegyük félre a kérdést, hogy elgondolhatók-e az önrendelkezés nem területiális esetei, amikor egy önrendelkező közösség nem rendelkezik semmiféle jól körülhatárolható territóriummal (ld. Gould, 2006).

- ⁹ Ezen elemzés vagy *interpretáció* módszeréről részletesen lásd: Dworkin (2011), illetve Sangiovanni (2008).
- ¹⁰ A legitimitás fogalmát itt normatív és nem leíró értelemben használom, lásd: Copp (1999).
- ¹¹ E funkciók pontos meghatározásával kapcsolatban itt nem foglalkozom állást.
- ¹² A locke-i megkötés elemzéséhez és kritikájához lásd Robert Nozick klasszikus szövegét (Nozick, 1974: 174. skk.).
- ¹³ Lásd John Rawls híres gondolatmenetét az igazságosság természetes kötelességéről (Rawls, 1999: 99.).
- ¹⁴ A terminust Daniel Viehofftól kölcsönzöm (Viehoff, 2017).
- ¹⁵ Ezt az állítást elutasítanak a politikai kötelezettségek *voluntarista* teoretikusai, például a tényleges beleegyezés-elmélet hívei. Ezen elméletekkel szemben azonban közismert és igen erős ellenvetések hozhatók fel (Kis, 2019).
- ¹⁶ További kérdés, hogy vajon a bevándorlók – és különösen menekültek – tartoznak-e az illegitim vagy igazságtalan bevándorlási törvények betartásával, vagy ezek megszegése a menedéknyújtás (sanctuary) különféle gyakorlataiban, mint polgári, vagy akár polgáriatlan engedetlenség igazolható-e – lásd: Delmas (Delmas, 2018: 235. skk.), Blake és Hereth (2020).
- ¹⁷ Egy ilyen érvet prezentál Thomas Christiano (2015). Anna Stilz azonban vitatja a demokrácia és az önrendelkezés közötti összefüggést (Stilz, 2016).
- ¹⁸ Ugyanakkor sem neki, sem a demokratikus közösség egészének nincs joga igazságtalan társadalmi állapotokat teremteni (ld. Christiano, 2004).

IRODALOM

- Abizadeh, Arash (2008): Democratic Theory and Border Coercion. *Political Theory*, Vol. 36, No. 1, 37–65. <https://doi.org/10.1177/0090591707310090>.
- Abizadeh, Arash (2010): Democratic Legitimacy and State Coercion: A Reply to David Miller. *Political Theory*, Vol. 38, No. 1, 121–130. <https://doi.org/10.1177/0090591709348192>.
- Bauböck, Rainer. (2018): Democratic Inclusion: A Pluralist Theory of Citizenship. In: David Owen (ed.): *Democratic Inclusion: Rainer Bauböck in Dialogue*. Manchester, Manchester University Press. 3–102.
- Blake, Michael (2013): Immigration, Jurisdiction, and Exclusion. *Philosophy & Public Affairs*, Vol. 41, No. 2, 104–130. <https://doi.org/10.1111/papa.12012>.
- Blake, Michael (2014): The Right to Exclude. *Critical Review of International Social and Political Philosophy*, Vol. 17, No. 5, 521–537. <https://doi.org/10.1080/13698230.2014.919056>.
- Blake, Michael (2020): *Justice, Migration, and Mercy*. Oxford, Oxford University Press.
- Blake, Michael–Blake, Hereth (2020): Sanctuary Cities and Non-Refoulement. *Ethical Theory and Moral Practice*, Vol. 23, No. 2, 457–474. <https://doi.org/10.1007/s10677-020-10082-3>.
- Buchanan, Allen (1991): The Right to Self-Determination: Analytical and Moral Foundations. *Arizona Journal of International and Comparative Law*, 8 (2): 41–50.
- Buchanan, Allen (2003): The Making and Unmaking of Boundaries: What Liberalism Has to Say. In: Allen Buchanan–Margaret Moore (eds.): *The Ethics of Making Boundaries*. Cambridge, Cambridge University Press. 231–261. <https://doi.org/10.1017/cbo9780511613937.012>.

- Carens, Joseph H. (2013): *The Ethics of Immigration*. Oxford, Oxford University Press.
- Cherem, Max (2016): Refugee Rights: Against Expanding the Definition of a 'Refugee' and Unilateral Protection Elsewhere. *Journal of Political Philosophy*, Vol. 24, No. 2, 183–205. <https://doi.org/10.1111/jopp.12071>.
- Christiano, Thomas (2004): The Authority of Democracy. *The Journal of Political Philosophy*, Vol. 12, No. 3, 266–290. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9760.2004.00200.x>.
- Christiano, Thomas (2015): Self-Determination and the Human Right to Democracy. In: Rowan Cruft–S. Matthew Liao–Massimo Renzo (eds.): *Philosophical Foundations of Human Rights*. Oxford, Oxford University Press. 459–480. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199688623.003.0026>.
- Cohen, Joshua–Charles Sabel (2006): Extra Rempublicam Nulla Justitia? *Philosophy & Public Affairs*, Vol. 34, No. 2, 147–175. <https://doi.org/10.1111/j.1088-4963.2006.00060.x>.
- Copp, David (1999): The Idea of a Legitimate State. *Philosophy & Public Affairs*, Vol. 28, No. 1, 3–45. <https://doi.org/10.1111/j.1088-4963.1999.00003.x>.
- Delmas, Candice (2018): *A Duty to Resist: When Disobedience Should Be Uncivil*. Oxford, Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/mind/fzz068>.
- Dworkin, Ronald (2011): *Justice for Hedgehogs*. Cambridge, Belknap. <https://doi.org/10.2307/j.ctvjf9vkt>.
- Fine, Sarah (2013): The Ethics of Immigration, Self-Determination and the Right to Exclude. *Philosophy Compass*, Vol. 8, No. 3, 254–268. <https://doi.org/10.1111/phc3.12019>.
- Fine, Sarah–Andrea Sangiovanni (2014): Immigration. In: Heather Widdows–Darrel Moellendorf (eds.): *The Handbook of Global Ethics*. London, Routledge. 193–210. <https://doi.org/10.4324/9781315744520-23>.
- Gibney, Matthew J (2018): The Ethics of Refugees. *Philosophy Compass*, Vol. 13, No. 10, 1–9. <https://doi.org/10.1111/phc3.12521>.
- Gould, Carol C. (2006): Self-Determination beyond Sovereignty, Relating Transnational Democracy to Local Autonomy. *Journal of Social Philosophy*, Vol. 37, No. 1, 44–60. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9833.2006.00302.x>.
- Griffin, James (2008): *On Human Rights*. Oxford, Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199238781.001.0001>.
- Julius, A. J (2006): Nagel's Atlas. *Philosophy & Public Affairs* Vol. 34 No. 2. 176–92. pp. <https://doi.org/10.1111/j.1088-4963.2006.00061.x>.
- Kapelner Zsolt (2019): A szuverenitás válsága és az antiszuverén politika. *Magyar filozófiai szemle*, Vol. 63, No. 2, 37–51.
- Kates, Michael, and Ryan Pevnick (2014): Immigration, Jurisdiction, and History. *Philosophy & Public Affairs*, Vol. 42, No. 2, 179–194. <https://doi.org/10.1111/papa.12030>.
- Kis János (2019): Népszuverenitás. In: Uő: *Alkotmányos demokrácia*. Pozsony, Kalligram. 351–490.
- Lægaard, Sune (2010): What Is the Right to Exclude Immigrants? *Res Publica*, Vol. 16, No. 3, 245–262. <https://doi.org/10.1007/s11158-010-9122-2>.
- Lamey, Andy (2016): The Jurisdiction Argument for Immigration Control. *Social Theory and Practice*, Vol. 42, No. 3, 581–604. <https://doi.org/10.5840/soctheorpract201642317>.
- Locke, John (1986): *Értekezés a polgári kormányzatról*. Endreffy Zoltán ford., Budapest, Gondolat.
- Margalit, Avishai–Joseph Raz (1990): National Self-Determination. *The Journal of Philosophy*, Vol. 87, No. 9, 439–461. <https://doi.org/10.2307/2026968>.
- Miller, David (2005): Immigration, The Case for Limits. In: Andrew I. Cohen–Christopher H. Wellman (eds.): *Contemporary Debates in Applied Ethics*. London, Wiley-Blackwell. 193–206.

- Miller, David (2010): Why Immigration Controls Are Not Coercive, A Reply to Arash Abizadeh. *Political Theory*, Vol. 38, No. 1, 111–120. <https://doi.org/10.1177/0090591709348194>.
- Miller, David (2016): *Strangers in Our Midst: The Political Philosophy of Immigration*. Cambridge, Harvard University Press. <https://doi.org/10.1163/15700747-04102010>.
- Nagel, Thomas (2005): The Problem of Global Justice. *Philosophy & Public Affairs*, Vol. 33, No. 2, 113–147. <https://doi.org/10.1111/j.1088-4963.2005.00027.x>.
- Nine, Cara (2008): A Lockean Theory of Territory. *Political Studies*, Vol. 56, No. 1, 148–165. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9248.2007.00687.x>.
- Nine, Cara (2019): Do Territorial Rights Include the Right to Exclude? *Politics, Philosophy & Economics*, Vol. 18, No. 4, 307–322. <https://doi.org/10.1177/1470594x18788345>.
- Nozick, Robert. 1974. *Anarchy, State, and Utopia*. New York, Basic Books.
- Pevnick, Ryan (2011): *Immigration and the Constraints of Justice: Between Open Borders and Absolute Sovereignty*. Cambridge, Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/cbo9780511975134>.
- Rawls, John (1999): *A Theory of Justice*. Cambridge, Harvard University Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctvkjb25m>.
- Sangiovanni, Andrea (2008): Justice and the Priority of Politics to Morality. *The Journal of Political Philosophy*, Vol. 16, No. 2, 137–164. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9760.2007.00291.x>.
- Saunders, Ben (2011): Immigration, Rights and Democracy. *Theoria*, Vol. 58, No. 129, 58–77. <https://doi.org/10.3167/th.2011.5812905>.
- Shue, Henry (1980): *Basic Rights*. Princeton, Princeton University Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctvqsdnkw>.
- Simmons, A. John (1992): *The Lockean Theory of Rights*. Princeton, Princeton University Press. <https://doi.org/10.1515/9780691221311>.
- Simmons, A. John (2016): *Boundaries of Authority*. Oxford, Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780190603489.001.0001>.
- Stilz, Anna (2009): Why Do States Have Territorial Rights? *International Theory*, Vol. 1, No. 2, 185–213. <https://doi.org/10.1017/s1752971909000104>.
- Stilz, Anna (2016): The Value of Self-Determination. *Oxford Studies in Political Philosophy*, Vol. 2, 98–127. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198759621.003.0005>.
- Stilz, Anna (2019): *Territorial Sovereignty: A Philosophical Exploration*. Oxford, Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oso/9780198833536.001.0001>.
- Viehoff, Daniel (2017): The Truth in Political Instrumentalism. *Proceedings of the Aristotelian Society*, Vol. 117, No. 3, 273–295. <https://doi.org/10.1093/arisoc/aox015>.
- Waldron, Jeremy (2010): Two Conceptions of Self-Determination. In: Samantha Besson–John Tasioulas (eds.): *The Philosophy of International Law*. Oxford, Oxford University Press. 397–416.
- Walzer, Michael (1983): *Spheres of Justice: A Defense of Pluralism and Equality*. Basic Books.
- Wellman, Christopher Heath (2008): Immigration and Freedom of Association. *Ethics*, Vol. 119, No. 1, 109–141. <https://doi.org/10.4324/9781315254210-12>.
- Wellman, Christopher Heath–Phillip Cole (2011): *Debating the Ethics of Immigration: Is There a Right to Exclude?* Oxford, Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:osobl/9780199731732.001.0001>.
- Ypi, Lea (2013): Territorial Rights and Exclusion. *Philosophy Compass*, Vol. 8, No. 3, 241–253. pp. <https://doi.org/10.1111/phc3.12018>.
- Ypi, Lea (2014): A Permissive Theory of Territorial Rights. *European Journal of Philosophy*, Vol. 22, No. 2, 288–312. <https://doi.org/10.1111/j.1468-0378.2011.00506.x>.